

II. RÁKÓCZI FERENC KORABELI PÉNZLELET GELENCÉN (KOVÁSZNA MEGYE)

KOZÁK ALBERT

I.

1969 őszén Cseh Imre gelencei lakos kertjében 442 darab II. Rákóczi Ferenc korabeli libertásokat tartalmazó cserépedényt dobott felszínre az eke. Az érméken olvasható a PRO LIBERTATE felirat, a Rákóczi szabadságharc jelszava.

II. Rákóczi Ferenc felkelésében, a korabeli társadalmi-politikai mozgalmakban Háromszék lakossága is résztvett. Erre utal a gazdag, most előkerült gelencei pénzlelet is.

Vidékünkön szórványosan eddig is kerültek elő Rákóczi libertások (Csernáton, Martonfalva)¹. Korabeli okiratokban pedig olyan személyiségekről is olvashatunk, kik éppen a Rákóczi szabadságharc idején jutottak fontos szerephez — itt Háromszéken. Nem véletlen tehát, hogy a szabadságharc idején kibocsátott pénznemek ide is eljutottak. A gelencei néphagyomány ma is őrzi a kincsről szóló legendát.

II. Rákóczi Ferenc rézpénzei a szükségpénzek osztályába sorolandók, melyeket a fejedelem nehéz pénzügyi helyzetében veretett. Külföld csak arany és ezüst pénz ellenében adott fegyvereket, az ország értékes pénzei tehát oda vándorolnak. Belső pénzügyi nehézségei orvoslására rendeli el 1704-ben ötgarasosainak (X polturások) veretését (egymillió forint értékben), remélve, hogy később, helyzete javulásával ezüstre válthatja majd azokat. Előbb Körmöcbányán és Kassán készül a rézpénz, majd amikor „Békés András, Lantos János, Balla Urszuly hadnagyok két zászlóval és amaz híres tolvaj, hollómezei Pintye Gligor, heted vagy nyolcad magával... sürgették s kívánák, hogy a várost adják fel... A kapura nagy dühösséggel jöven, a külső kaput bevágták, közöttük első lévén az megemlített Pintye“², Nagybánya is Rákóczi oldalára áll, itt is megkezdődhet a pénzek veretése (1705 elején). E rézpénzekkel fizették a bányászokat, pénzverdési munkásokat és a katonákat.

Nagybányán a pénzverés csak rövid ideig folyhatott, mert 1706-ban Rákóczi kénytelen Munkácsra költöztetni a pénzverdét. 1707-ben aztán anyagihiány miatt itt is végleg megszűnik a rézpénz gyártása. Közben a rézpénz értéke is egyre esik. Már sem a bányászok sem a pénzverdei munkások nem fogadják el azt fizetőeszközként: „A rézpénznek naponkint nagyobbodik a böcstelensége. Krakóban teknőben árulják”³ — írja Rákóczihoz címzett levelében Berthóty. „Mádon a cigány csizmára való patkót csinált belőle”⁴. A helyzet megmentésére mindent megpróbál Rákóczi. Sepsiszentiványi Henter Mihály háromszéki alkapitány személyében küldöttet meneszt Havasalföldre, Kilyéni Székely Ferencében pedig Moldvába, rábírní a román fejedelemségeket is, hogy az osztrák pénzek helyett, az általa veretett pénzeket használják. Mindezek ellenére egyre terjed Rabutin osztrák generális Szebenben veretett pénze.

Az 1707. évi ónodi országgyűlés, heves viták után, kénytelen kimondani a rézpénz devalvációját, ami aztán a pénzügyi helyzet romlásához, a gazdasági élet ziláltságának fokozódásához, elégedetlenséghez vezet. Így válik a rézpénz a szabadságharc bukásának egyik tényezőjévé.

II.

A Gelencén (Kovácsna megye) talált cserépedény tartalmát a következőképpen osztályozhatjuk :

Értékük szerint :

- a) 1704 és 1706-os évjáratú X polturások
- b) 1705-ös évjáratú XX polturások.

A tízpolturások előlapján címer, annak közepétől jobbra és balra évszám, egyeseken pedig az évszám alatt a pénzverde jelei található. A hátlap felső részén PRO LIBERTATE felírás, az alsó részén pedig az értékjelző barokk kartusba foglalva található.

A húszpolturások előlapján címer, a tízpolturásokhoz hasonlóan a címer közepétől jobbra és balra évszám, a hátlapon pedig (az érem felső részén) félkörben a PRO LIBERTATE felírás, alatta Mária, jobbkarján a gyermek Jézussal, jobbra és balra PH (Patrona Hungariae) jelzésekkel, az alsó részén pedig az értékjelző szintén barokk kartusba foglalva.

A gelencei lelet tízpolturásait verdejegy, betűtípusok és a kartusok változatai szerint a következőképpen csoportosíthatjuk :

1. Kőrmöcbányán vert X és XX polturások.

II. Rákóczi Ferenc verdejegynélküli libertásainak nagyrészt Kőrmöcbányán vereti. Ugyanitt készül az 1704-es évjáratú (I.1.) tízpolturás is, melynek kartusa, betűtípusa és címere megegyezik az 1705-ös évjáratú példánnyal (I.2). Ugyancsak ide sorolható az 1706-os évjáratú tízpolturás is (I.3.).

Az 1704 és 1706 között vert példányok egyöntetűsége, a betűtípusok, a címer és a kartus azonos módon való használata, a kőrmöcbányai pénz-

verőház egyik érdeme. Hogy a hamisítást meggátolják, ellenjegyet — egy vagy esetleg két pontot helyeznek el a címer felső részén (jobbra vagy egymással szembe, szimmetrikusan). (I. 4, 5.).

A kartus jellegzetessége, valamint a betűtípusok egyöntetűsége a körmöcbányai pénzverdére utal annál az 1705-ös évjáratú libertásnál is, melynek címerét fordítva verték. A pólyás oldal — mely a példányok döntő többségénél a címer baloldalát képezi — ezeken a példányokon a jobb oldalon helyezkedik el (I.6).

Az 1705-ös évjáratú, verdejegynélküli XX polturások is Körmöcbányán készültek. Erre utal betűtípusuk, kartusuk, valamint gondos technikai kivitelezésük is. (I.7).

2. A nagybányai pénzverőház X polturásai.

NB jelzésük a nagybányai pénzverdére utal (I.8). Betűtípusuk eltér a körmöcbányaitól. Az erősen ívelt címer, a jellegzetes kartus, a négyágú szóhatároló dísz a poltura alján, könnyen felismerhetővé teszi azokat a példányokat is, melyeken verdejegy nincs.

A gelencei leletben is találhatók NB jelzésű, ellenjeggyel — egy ponttal — ellátott típusok (I.9.).

3. A kassai pénzverőház X polturásai

A kassai pénzverés szeszélyes változatosságát, egyes esetekben hanyag kivitelezését, a titkos jelzések hiányát, híven tükrözik a gelencei leletben talált 1705 C—M és 1706 C—M jelzésű példányok is. A címer, valamint az értékjelzést körülvevő barokk kartus számos változatban fordul elő. A betűtípusok használata sem egyöntetű (I. 10, 11, 12 és II.1).

Ugyanez a megállapítás érvényes az 1706-os C—M jelzésű példányokra is. Mind a címer, mind pedig a barokk kartus használata különböző (II. 2, 3).

4. A munkácsi pénzverőház X polturásai.

II. Rákóczi Ferenc negyedik pénzverdájének, Munkácsnak a termékei is megtalálhatók a gelencei leletben. Az M—M jelzésű, 1706-os évjáratú X polturásoknak is két típusa található (II. 4, 5). A verdejegyként használt betűtípusok elütnek egymástól, a címer és kartus használata ez esetben azonban megegyezik.

Megjegyzés: A különböző típusok azonosítása, valamint verdénkénti osztályozása a következő munkák alapján történt:

LAKOS JÁNOS: A verdejegy nélküli Rákóczi pénzek, Az Érem, XII, 1956, 4, 1—8.

BAKONYI: II. Rákóczi Ferenc pénzei, Az Érem, I., 1—2, Bp. 1922, 4—5.

Magyar éremhatározó, Ujkor, II., 1657—1740, Bp. 1958, 34—35.

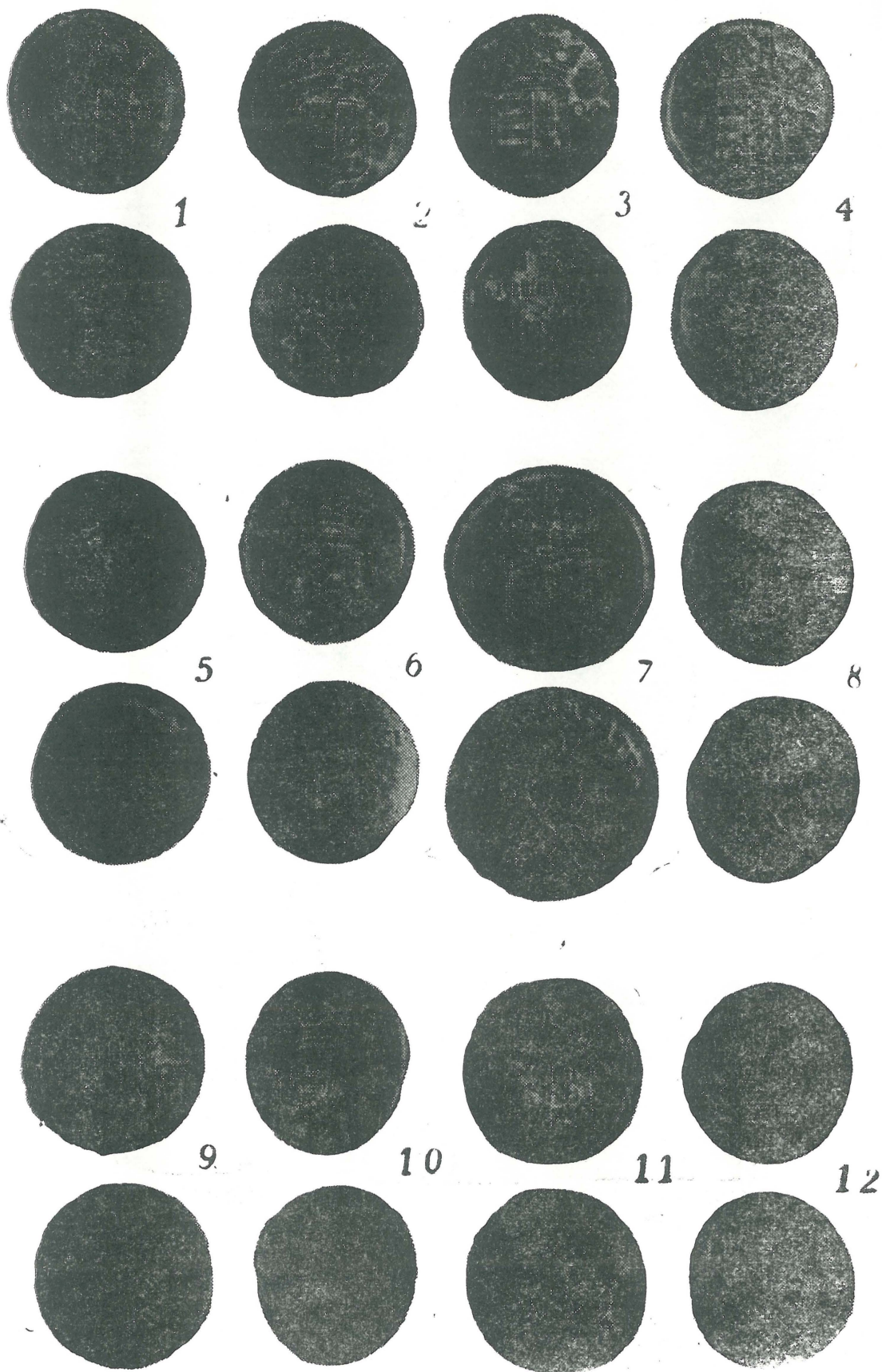
O DESCOPERIRE MONETARĂ DIN TIMPUL LUI FRANCISC RÁKÓCZI
AL II-LEA LA GHELINȚA (JUD. COVASNA)

Rezumat

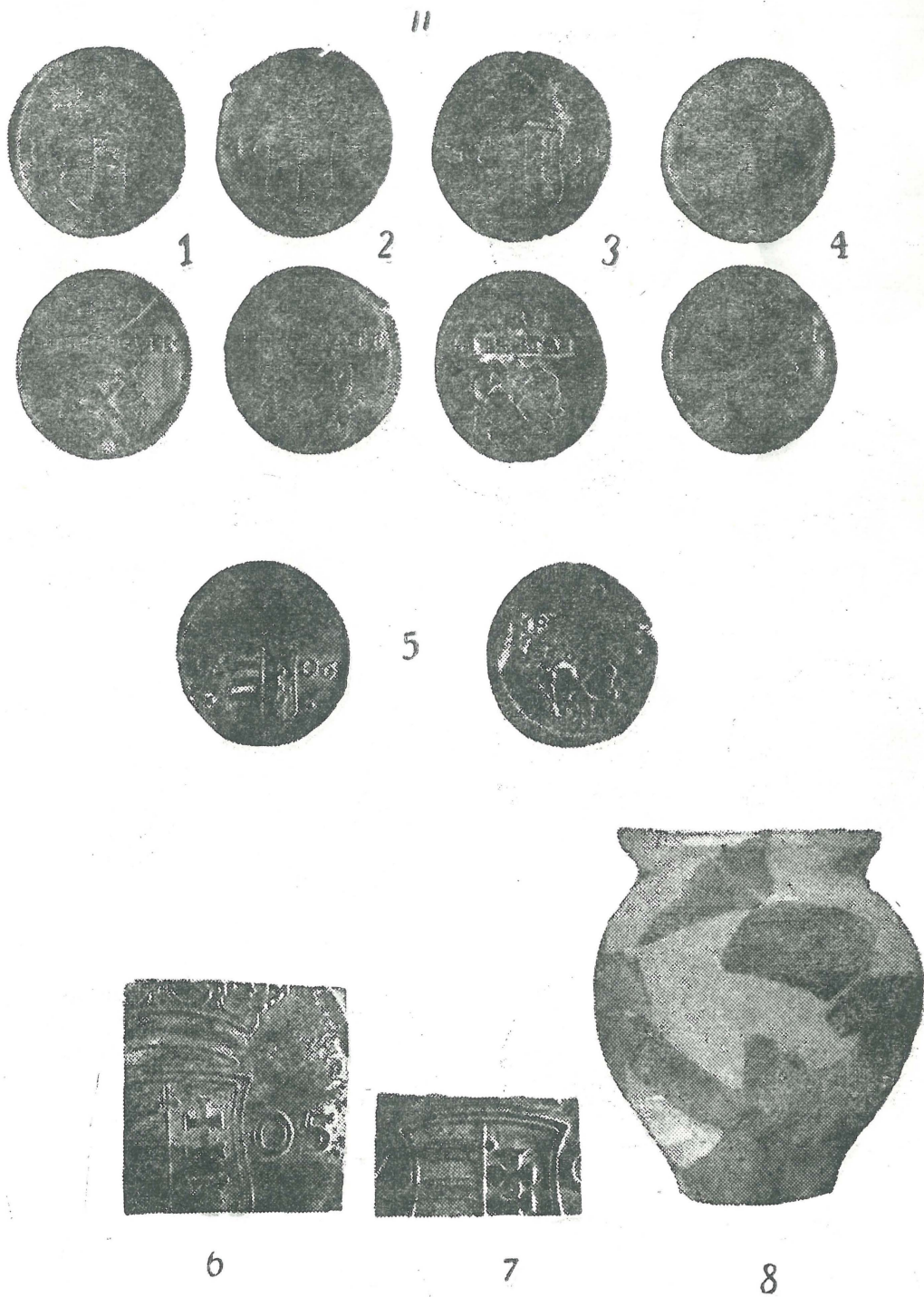
În anul 1969 la Ghelintă (jud. Covasna) a fost găsit un vas de ceramică, care conținea 442 de monezi de aramă din timpul lui Francisc Rákóczi al II-lea. Monezile de X și XX de polturi au fost bătute între anii 1704—1707 și au servit ca bani de necesitate pentru mișcarea antihabsburgică a lui Francisc Rákóczi al II-lea.

JEGYZETEK

1. A sepsiszentgyörgyi Múzeum numizmatikai gyűjteménye, valamint Haszmann Pál csernátoni nyugdíjas tanító utalásai alapján.
2. Numizmatikai Közlöny XXXVIII—XXXIX. évf., 1939—1940, 44; THALY K.: A szélevi gróf Bercsényi család, III. köt., Bp. 1892, 37.
3. BAKONYI: II. Rákóczi Ferenc pénzei, Az Érem, I. évf., 1—2 szám.
4. ESZE TAMÁS: A kassai pénzverőház 1705—1710, Numizmatikai Közlöny, XI. évf., 1941, 59.

I. Tábla. 1. 1704-es évjáratú X polturas (Körmöcbánya); 2. 1705-ös évjáratú X polturas (Körmöcbánya); 3. 1706-os évjáratú X polturas (KB); 4. 1705-ös évjáratú X polturas (KB ellenjeggyel); 5. 1705-ös évjáratú X polturas (KB két ellenjeggyel); 6. 1705-ös évjáratú X polturas (KB); 7. 1705-ös évjáratú XX polturas (KB); 8. 1705-ös évjáratú X polturas (NB); 9. 1705-ös évjáratú ellenjeggyel ellátott X polturas (NB); 10. 1705-ös évjáratú X polturas C—M; 11. 1705-ös évjáratú X polturas C—M; 12. 1705-ös évjáratú X polturas C—M.

II. Tábla. 1. 1705-ös évjáratú X polturás C—M; 2. 1706-os évjáratú X polturás C—M; 3. 1706-os évjáratú X polturás C—M; 4. 1706-os évjáratú X polturás M—M; 5. 1706-os évjáratú X polturás M—M; 6. Részletkép az I. 5-ről; 7. Részletkép az I. 9-ről; 8. A gelencei lelet cserépedénye.